

Naxçıvan diyarı Azərbaycanın çoxəsrlik tarixində layiqli yer tutmuş, ictimai-siyasi, elmi-mədəni həyatında özünəməxsus rol oynamış, islam sivilizasiyasının mühüm elm, mədəniyyət və sənətkarlıq mərkəzlərindən biri kimi geniş şöhrət tapmışdır.

Bütün bunları nəzərə alan Prezident cənab İlham Əliyev "Naxçıvan Muxtar Respublikasının 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında" 30 dekabr 2023-cü il tarixdə Sərəncam imzalamışdır ki, bu da qədim diyarın zəngin dövlətçilik tarixində, ölkəmizin inkişafında mühüm yer tutduğunun göstəricisidir.

Ədliyyənin Xalq Cümhuriyyətindəki təməli

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarandığı gündən Naxçıvan diyarının əhalisi özünün bu respublika ilə birləşməyə hazır olduğunu bildirsə də, yaranmış siyasi və beynəlxalq vəziyyət xalqın arzusunu həyata keçirməyə imkan verməmişdir. Naxçıvan Müsəlman Milli Komitəsinin sədri Mirzə Nəsrulla bəyin başçılığı ilə Naxçıvan əhalisi diyarın təhlükəsizliyi uğrunda mübarizə aparır.

Tarixi faktlar göstərir ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi istiqamətində qətiyyətli addımlar atmış, milli dövlət quruculuğunu ədalətə və qanunçuluğa tapınaraq reallaşdırmışdır. Azərbaycan ədliyyəsinin şanlı tarixi 1918-ci il mayın 28-də, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin elan edildiyi gündə başlamışdır. Həmin gün Ədliyyə Nazirliyi təsis edilmiş və təcrübəli dövlət xadimi Xəlil bəy Xasmməmmədov ilk ədliyyə naziri təyin olunmuşdur. Həmin il noyabrın 22-də nazirliyin Əsasnaməsi təsdiq edilmiş və səlahiyyətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Nazirlik tərəfindən bir sıra mühüm qanun layihələri, məhkəmə və istintaq fəaliyyəti, amnistiyanın elan edilməsi, vətəndaşlıq barədə, habelə ictimai və dövlət əhəmiyyətli digər layihələr hazırlanaraq parlamentin müzakirəsinə çıxarılmışdır. Həbsxana işinin demokratiya qanun və prinsiplərə uyğun qurulması məqsədilə 1919-cu ildə penitensiar xidmət Daxili İşlər Nazirliyinin tabeliyindən çıxarılaraq Ədliyyə Nazirliyinə verilmişdir.

Naxçıvanda ilk ədliyyə sisteminin yaradılması

1918-ci ilin ortalarında Naxçıvan Osmanlı ordusunun nəzarətində idi və həmin dövrdə Osmanlı ordusunun ikinci alay komandiri Sürəyya bəy Naxçıvan qəza reisi təyin edilmişdi. Bura gələn Sürəyya bəy nümayəndələrlə keçirdiyi yığıncaqdakı çıxışında Milli Komitənin ləğv edildiyini, yerində jandarm və bələdiyyə idarələri ilə yanaşı, ədliyyə idarəsinin də yaradıldığını bəyan etmişdir.

1918-ci ilin noyabrında Araz-Türk Cümhuriyyəti yaradıldıqda onun hökumət rəisliyinə Əmir bəy Nərimanbəyov və ədliyyə naziri vəzifəsinə Məmməd bəy Bəyzadə təyin edilmişdi.

1919-cu ilin yanvar-fevralında İrəvan quberniyası müsəlmanları həmyerlilər cəmiyyətinin bölgəyə göndərdiyi Mirabbas Mirbağrov Naxçıvanda vəziyyətlə tanış olmuş və AXC hökumətinə bir sıra təkliflər vermişdi. Təkliflər içərisində "Mülki və məhkəmə idarələrinin rəhbərliyinə baş məmurlar azərbaycanlılar təyin edilməlidirlər" təklifi də mühüm yer tutmuşdur.

Sovetlər dönəmi

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti süqut etdikdən sonra İnkilab Komitəsinin 13 may 1920-ci il tarixli qərarı ilə Ədliyyə Nazirliyi ləğv edilmiş, Xalq Ədliyyə Komissarlığı (XƏK) yaradılmışdır. İlk Ədliyyə komissarı Ə.Qarayev, 1920-ci ilin iyununda isə B.Şaxtaxtinski təyin edilmişdir. XƏK-in səlahiyyətinə qanunvericilik layihələrinin hazırlanması, məhkəmə işçilərinin

seçilməsi, təlimatlandırılması və onlara inzibati rəhbərlik edilməsi, qanunçuluğa ali nəzarət və istintaqın aparılması daxil edilmişdir. Lakin 1930-cu ildə komissarlıq ləğv edilərək onun funksiyaları prokurorluq, Ali Məhkəmə, Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinə və digər orqanlara verilmişdir.

1920-ci il iyulun 28-də Naxçıvan sovetləşdirildi və İnkilab Komitəsi yaradıldı. Naxçıvan İnkilab Komitəsinin 10 oktyabr 1920-ci il tarixli iclasında digər şöbələrle yanaşı, ədliyyə şöbəsi də yaradıldı. Köhnə məhkəmələr ləğv edilmiş, yerinə xalq məhkəmələri qurulmuşdu. Məhkəmələrin fəaliyyətinə ilk dövrlər Naxçıvan İnkilab Komitəsi nəzarət etmiş, 4 aprel 1921-ci ildə Naxçıvan SSR Xalq Ədliyyə Komissarlığı yaradıldıqdan sonra həmin qurum tərəfindən həyata keçirilmişdir. Naxçıvan SSR Xalq Ədliyyə Komissarlığı başda olmaqla ədliyyə şöbələri cinayət və mülki işlərin, ibtidai istintaqın düzgün aparılmasına nəzarət edirdi.



Naxçıvanında ədliyyə orqanı isə 1924-cü il yanvarın 18-də yaradılmışdır. Qurum Xalq Ədliyyə Komissarlığı adı ilə Sovetlər birliyinin mahiyyətinə xas olan strukturu ilə 1946-cı ilə qədər fəaliyyət göstərmişdir. Ölkə ərazisində olduğu kimi, muxtar respublikada da ədliyyə sistemi dəfələrlə ləğv edilmiş, yenidən yaradılmış və səlahiyyətləri başqa orqanlara həvalə edilmişdir. 1946-cı ildə Naxçıvan Ədliyyə Komissarlığı ləğv edilərək Ədliyyə Nazirliyi adlandırılmışdır. 1956-cı ildə nazirlik yenə də ləğv edilmiş, səlahiyyətləri digər orqanlara verilmişdir.

Heydər Əliyev və Azərbaycan ədliyyəsi tarixində yeni mərhələ

Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyi dövründə başqa sahələrdə olduğu kimi, ədliyyə sisteminə də əsaslı islahatlar həyata keçirilmişdir. Belə ki, 27 oktyabr 1970-ci ildə Azərbaycan SSR Ədliyyə Nazirliyi və 5 may 1971-ci ildə Naxçıvan MSSR Ədliyyə Nazirliyi yenidən təsis olunmuşdur. Bununla da Azərbaycan ədliyyəsi tarixində yeni mərhələ başlanmışdır. Ədliyyə Nazirliyi sabit fəaliyyət göstərərək məhkəmə orqanlarına təşkilati rəhbərliyi həyata keçirmiş, əhaliyə hüquqi yardımı yaxşılaşdırmış, notariat fəaliyyətinin və məhkəmə ekspertizalarının aparılmasını təmin etmişdir.

1991-ci ildə Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra bütün sahələrdə olduğu kimi, ədliyyə sahəsində də müəyyən çətinliklər yaranmışdır. Lakin 1993-cü ildə ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə gələn Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə ədliyyə sisteminin inkişafını təmin edən ardıcıl və məq-

sədönlü islahatların həyata keçirilməsi nazirliyin səlahiyyətlərini genişləndirmiş, cəmiyyətdə rolunu artırmışdır.

1995-ci ildə Ümummilli Lliderin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə hazırlanaraq qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitusiyası demokratik quruluşun və hüquqi dövlətin möhkəm təməlini qoymuşdur. Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə Azərbaycanda Konstitusiyamıza əsaslanan təkmil qanunvericilik bazası formalaşdırılmış və hüquq təsisatlarının səmərəli fəaliyyətinə nail olunmuşdur. Bir sıra sahələrlə yanaşı, ədliyyə orqanlarının fəaliyyətinin keyfiyyətə yeni dövrün tələbləri ilə təkmilləşdirilməsi istiqamətində də kompleks islahatlar həyata keçirilmişdir.

Ölkə ədliyyəsi beynəlxalq norma və prinsiplərə uyğun olan yeni inkişaf yoluna qədəm qoymuş, onun çoxşaxəli fəaliyyətinin tənzimlənməsi üçün onlarla normativ-hüquqi sənəd qəbul edilmişdir. Aparılmış islahatların davamı olaraq Ulu Öndərin ədliyyə sahəsinə göstərdiyi böyük qayğının təzahürü kimi 11 noyabr 2000-ci ildə imzaladığı Sərəncamla Ədliyyə Nazirliyinin ilk Əsasnaməsinin təsdiq edildiyi gün - 22 noyabr Ədliyyə işçilərinin peşə bayramı günü kimi təsis edilmişdir.

Bununla yanaşı, muxtar respublikada da ədliyyə orqanlarının inkişafına böyük diqqət yetirən ulu öndər Heydər Əliyevin "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bezi fərmanlarına dəyi-

namənin təsdiqi ilə nazirliyin fəaliyyət istiqamətləri müəyyən edilmiş, hüquq və vəzifələri müəyyənləşdirilmişdir.

Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 6 fevral tarixli Fərmanı ilə təsdiqlənmiş "Azərbaycan ədliyyəsinin inkişafına dair 2009-2013-cü illər üçün Dövlət Proqramı" milli ədliyyə sisteminin müasirləşdirilməsi və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində reallaşdırılmış məqsədönlü tədbirlər sisteminin uğurlu davamı olmuşdur. Proqram çərçivəsində ədliyyə sahəsində islahatlar, bu sahədə inkişafın təmin edilməsi, ədliyyə sisteminə yeni informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi işinin sürətləndirilməsi, müasir tələblərə cavab verən yeni iş prosesinin təşkili, cəzaçəkmə müəssisələrinin fəaliyyətinin müasirləşdirilməsi, vətəndaşların ədliyyə orqanlarına müraciət imkanlarının genişləndirilməsi və digər mühüm hədəflər uğurla reallaşdırılmışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, dövlət başçısının "Məhkəmə-hüquq sisteminə islahatların dərinləşdirilməsi haqqında" 2019-cu il 3 aprel tarixli fərmanı ədliyyə sisteminə islahatlar üçün də "yol xəritəsi" rolunu oynayaraq, ədliyyə orqanlarının fəaliyyətində müəyyən yeniliklərə hüquqi zəmin yaratmışdır.

"Elektron hökumət" sisteminin fəal iştirakçısı olan Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən vətəndaşlara fəaliyyət sahəsinə uyğun elektron xidmətlər göstərilir. Son illərdə reallaşdırılmış "Elektron notariat", "Elektron icra" "Mobil notariat", habelə məsafədən ədliyyə xidmətlərini

xüsusi bilik əsasında sübut əhəmiyyətinə malik olan faktiki halların müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir.

Ümumilikdə, 11 növbə 16 ixtisas üzrə fəaliyyət göstərən Mərkəzdə ballistik, trasoloji, narkotik vasitələr, yol-hərəkət hadisələri, tikinti-texniki, əmtəəşünaslıq, xətsünaslıq və başqa növlər üzrə daxil olan işlər qanunvericiliklə müəyyən olunmuş müddətdə başa çatdırılır və qoyulan sualların həllinə nail olunur. Bununla yanaşı, zəruri sahələr üzrə mütəxəssislərin hazırlanması məqsədilə ekspertlər davamlı olaraq təlimlərə cəlb edilir və ekspertiza sahələri üzrə qabaqcıl ölkələrin təcrübəsi öyrənilir.

Qeyd edək ki, "Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcridetmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Prezidenti 10 fevral 2017-ci il tarixli Sərəncam imzalamışdır. Sərəncamın imzalanmasında məqsəd ölkəmizin inkişafı və əldə edilən hərtərəfli uğurlar fonunda cəza siyasətinə, cinayət qanunvericiliyinə, məhkumların hüquqlarının təminatı məsələlərinə baxışın yenlənməsi, penitensiar sistemin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, bu sahədə dünyada mövcud olan təcrübələrin tətbiqidir. Əsas məqsədlərdən biri də cinayət törətmiş şəxsləri cəmiyyətdən təcrid etmədən islahat olunmasını təmin etmək üçün şəraitin yaradılmasıdır. Cəmiyyətdən təcridet-

MUXTARIYYƏTİN 100 İLLİK TARİXİNDƏ NAXÇIVAN ƏDLİYYƏSİ

təmin edən innovativ layihələr mövcud istiqamətdəki keyfiyyətin və operativliyin yüksəldilməsinin bariz nümunəsidir. "Elektron məhkəmə" sistemi ədalət mühakiməsinin daha səmərəli həyata keçirilməsinə, şəffaflığın təmin olunmasına, çevikliyin artırılmasına və vətəndaş məmnunluğuna xidmət edir.

Qeyd edək ki, muxtar respublikada Ədliyyə Nazirliyin strukturuna daxil olan Penitensiar Xidmət də öz növbəsində cəza-icra siyasətinin həyata keçirilməsinə müsbət təsir göstərmişdir. Məhkumların saxlanma şəraitinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması və onların yaşayış yerlərinə yaxın ərazilərdə saxlanılması istiqamətində tədbirlər görülmüşdür. Qarışıq Rejimli Cəzaçəkmə Müəssisəsi ölkəmizdə ilk dəfə olaraq muxtar respublikada istifadəyə verilmiş və məhkumluq həyatı yaşayan insanların müxtəlif peşələr üzrə kurslara cəlbə və azadlığa buraxıldıqdan sonra öz peşələrinə uyğun işlə təmin olunması da diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ədliyyə Nazirliyi ədliyyə sahəsində dövlət siyasətini və idarəetməni həyata keçirir, əhəlinin hüquqi maarifləndirilməsində yaxından iştirak edir, qeyri-kommerciya hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatına və dövlət reyestrinə, penitensiar sisteme, notariat və qeydiyyat orqanlarının fəaliyyətinə rəhbərlik edir. Bununla bərabər, nazirlik həm də məhkəmələrin və digər orqanların qərarlarının icrasını, bələdiyyələrə metodoloji yardım və inzibati nəzarəti, məhkəmə ekspertizalarının keçirilməsini və digər vəzifələri təmin edir.

Muxtar respublikada Ədliyyə Nazirliyinin strukturuna daxil olan Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzi də fəaliyyət göstərir. Məlumdur ki, məhkəmə ekspertizası mülki, cinayət və digər işlər üzrə həyata keçirilən, elm, texnika, incəsənət, sənətkarlıq və başqa sahələr üzrə

mə ilə əlaqədar olmayan cəzaların icrasına effektiv nəzarətin təşkili və bu sahədə idarəetmənin səmərəliliyinin artırılması məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Probasiya Xidməti yaradılmışdır. Tədbirlərin davamı kimi Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi sədrinin 18 may 2018-ci il tarixli Fərmanı ilə Naxçıvan MR-nın Ədliyyə Nazirliyində probasiya sahəsində fəaliyyət istiqaməti müəyyən edilmişdir.

Dahi öndərin ideyalarının hərtərəfli və geniş təbliğində ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevlə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın da mühüm fəaliyyəti var. Onun təşəbbüsü əsasında gerçəkləşmiş amnistiya aktları cəmiyyətdə dəstəklənmiş, təqdir olunmuşdur. Bu amnistiya aktının tətbiqi edildiyi şəxslər içərisində Naxçıvan Muxtar Respublikada Qarışıq Rejimli Cəzaçəkmə Müəssisəsində də cəza çəkən şəxslər olmuşdur.

Naxçıvanda aparılan islahatlar

Ölkəmizdə aparılan ardıcıl hüquqi islahatlar, eləcə də ədliyyə sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində görülmən tədbirlər Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinin fəaliyyətinin də müasir çağırışlara uyğun qurulmasını şərtləndirir. Xüsusi vurğulanmaq istərdik ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətli nümayəndəsi hörmətli Fuad Nəcəfi muxtar respublikada digər sahələrlə yanaşı, Ədliyyə Nazirliyinin fəaliyyətinə də xüsusi diqqət göstərmiş, innovativ yeniliklərin tətbiqinə imkan yaratmışdır.

Məlumdur ki, Azərbaycan Respub-

likası Prezidentinin 2023-cü il 5 iyun tarixli Sərəncamı ilə "Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına dair 2023-2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı" təsdiq edilmişdir. Dövlət Proqramının məqsədləri davamlı iqtisadi artımın təmin edilməsi və vətəndaşların həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması sayəsində Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi və ölkə iqtisadiyyatına tam inteqrasiyasının təmin edilməsidir. Dövlət Proqramının icrası ilə əlaqədar dövlət-özəl tərəfdaşlığı imkanlarından istifadə edilməklə Naxçıvan Muxtar Respublikasında elektrik enerjisi istehsalının artırılmasını və elektrik enerjisi ixracının həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə ölkə prezidenti 23 dekabr 2024-cü il "Naxçıvan Muxtar Respublikasında yeni istilik elektrik stansiya-sının tikintisi ilə bağlı tədbirlər haqqında" Sərəncam imzalamışdır. Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2024-cü il 5 dekabr tarixli Fərmanı ilə yaradılmış Naxçıvan Sənaye Parkı da muxtar respublikanın ölkənin milli iqtisadiyyatına tam inteqrasiyası istiqamətində mühüm addımdır.

Ədliyyə orqanları ölkədə aparılan islahatlar fonunda inkişaf edir və təkmilləşdirilir. Azərbaycan Respublikası ədliyyə naziri Fərid Əhmədovun rəhbərliyi ilə ədliyyə sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində işlər davam etdirilir. Belə ki, ölkə Prezidentinin "Ədliyyə orqanlarının inkişafı haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 17 avqust tarixli 446 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi barədə" 2024-cü il 4 iyun tarixli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin strukturunda dəyişiklik edilmiş və yenidən formalaşdırılmışdır. Ardıcıl tədbirlərin davamı olaraq Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi sədri 2024-cü il 24 dekabr tarixli "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" Fərmanı ilə nazirliyin strukturu Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin strukturuna uyğunlaşdırılmışdır. Əmin ki, bu dəyişiklik ədliyyə orqanlarının kompleksləşdirilməsinə və çevik idarəetmənin təmin olunmasına xidmət edəcək. Bu da hər bir ədliyyə işçisinə stimül verir ki, üzərinə düşən vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlsin, fəaliyyəti ilə ölkəmizin inkişafına töhfəsini versin.

Ədliyyə orqanları geniş fəaliyyət sahəsinə malikdir. Belə ki, dövlətin kiçik özəyi kimi ailənin qurulmasında ilk addım ədliyyə orqanında nikahın qeydiyyatı alınması ilə başlayır. Dünyaya ilk gələn insana doğum haqqında şəhadətnamə də məhz ədliyyə orqanı tərəfindən verilir. Eyni zamanda müxtəlif fəaliyyət istiqamətləri üzrə vətəndaşlar daim ədliyyə fəaliyyəti ilə təmasda olurlar, nikahın pozulması, ölümün qeydiyyatı, vəərəsilərlə bağlı münasibətlər və bu kimi digər məsələlər və s. Yeni insan yarandığı gündən son günədək ədliyyə ilə bağlılığı vardır. Buna görə də ədliyyə sistemi demək olar ki, dövlətin varlığı ilə sıx bağlı bir orqandır. Bir sözlə, dövləti ədliyyəsiz hesab etmək mümkünsüzdür.

Muxtar respublikada bu gün dövlət proqramları və infrastruktur layihələri uğurla gerçəkləşir, ölkənin iqtisadi qüdrətinin artırılmasında, intellektual potensialının gücləndirilməsində, insanların hüquq və azadlıqlarının təmin olunmasında yaxından iştirak edir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının 100 illik yubileyinin qeyd olunduğu 2024-cü ildə muxtar respublikada fəaliyyət göstərən müxtəlif təşkilatların üzərinə də mühüm vəzifələr düşmüşdür. Bu vəzifələri yüksək dəyərləndirən ədliyyə orqanları bundan sonra da üzərinə düşən məsul işlərin həyata keçirilməsində yüksək səviyyədə iştirak edəcəkdir.

Hüseyn SƏFƏROV,
Naxçıvan Muxtar Respublikası
Ədliyyə naziri vəzifəsini
icra edən, nazir müavini.